

O'ZBEKISTON TARIXINI O'QITISHDA METODOLOGIK YONDASHUVLAR TURLARI

Abdullayeva Nasibaxon Arabovna

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy

fanlar kafedrası, tarix fanlari bo`yicha

falsafa doktori (PhD), v.b.professor.

+998945271793

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O'zbekiston tarixini o'qitishda qo'llaniladigan metodologik yondashuvlarning turlari, ularning mazmuni va ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Tarixiylik, obyektivlik, manbashunoslik, tizimli va sivilizatsion yondashuvlarning o'zaro uyg'unligi, shuningdek, zamonaviy – komparativ, strukturaviy, madaniy va raqamli yondashuvlarning o'quv jarayoniga tatbiq etilishi tahlil qilingan. Maqolada tarix fanini o'qitishda interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish samaradorligi ilmiy asosda bayon etiladi. Natijada o'quvchilarda tarixiy tafakkur, tahliliy fikrlash, manbalar bilan ishlash va milliy o'zlikni anglash kompetensiyalarini shakllantirish imkoniyatlari ochib beriladi.*

Kalit so'zlar: *O'zbekiston tarixi, metodologik yondashuvlar, tarixiylik, obyektivlik, manbashunoslik, tizimli yondashuv, sivilizatsion yondashuv, interfaol metodlar, raqamli ta'lim.*

Annotation. *This article explores the main types of methodological approaches used in teaching the History of Uzbekistan and their importance in the educational process. It analyzes the interrelation of historicism, objectivity, source-based, systemic, and civilizational approaches, as well as the application of modern comparative, structural, cultural, and digital methods in teaching practice. The paper emphasizes the effectiveness of interactive teaching methods, pedagogical technologies, and digital tools in history education. As a result, it identifies how these approaches help develop students' historical thinking, analytical skills, source literacy, and sense of national identity.*

Keywords: *History of Uzbekistan, methodological approaches, historicism, objectivity, source studies, systemic approach, civilizational approach, interactive methods, digital education.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются основные виды методологических подходов, применяемых при преподавании истории Узбекистана, их содержание и значение в образовательном процессе. Анализируется взаимосвязь принципов историзма, объективности, источниковедения, системного и цивилизационного подходов, а также применение современных – сравнительного, структурного, культурного и*

цифрового методов в преподавании. В статье подчеркивается эффективность использования интерактивных методов обучения, педагогических технологий и цифровых средств в преподавании истории. В результате показано, что данные подходы способствуют развитию у учащихся исторического мышления, аналитических навыков, работы с источниками и осознания национальной идентичности.

Ключевые слова: *История Узбекистана, методологические подходы, историзм, объективность, источниковедение, системный подход, цивилизационный подход, интерактивные методы, цифровое образование.*

Kirish. O‘zbekiston tarixi fanini o‘qitish bugungi kunda nafaqat tarixiy bilim berish, balki yosh avlodda tarixiy tafakkur, milliy g‘urur va mustaqil tahliliy fikrlashni shakllantirishning muhim omili sifatida qaralmoqda. Tarix — xalq xotirasi, millatning o‘tmishdagi yo‘lini, qadriyatlarini va ma’naviy ildizlarini anglash vositasi bo‘lib, u orqali jamiyatning bugungi taraqqiyoti va kelajak istiqboli to‘g‘ri yo‘naltiriladi. Shu bois O‘zbekiston tarixini o‘qitishda metodologik yondashuvlarning to‘g‘ri tanlanishi va ularni ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biridir.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, tarix fanini o‘qitishda ilmiylik, xolislik va interfaollikni ta’minlash borasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida ham tarixni chuqur o‘rganish, tarixiy haqiqatni tiklash va yosh avlodda milliy g‘ururni shakllantirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Bu esa tarix fanining metodologiyasiga yangi yondashuvlarni talab etadi — an’anaviy yondashuvlardan tashqari, zamonaviy ilmiy va raqamli metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Tarix fanida qo‘llaniladigan metodologik yondashuvlar — bu tarixiy jarayonlarni o‘rganish va tahlil qilishda qo‘llaniladigan ilmiy tamoyillar va uslublar majmuasidir. Ular orasida tarixiylik (xronologik), obyektivlik, manbashunoslik, tizimli va sivilizatsion yondashuvlar asosiy o‘rinni egallaydi. Shu bilan birga, hozirgi zamon ta’limida komparativ (qiyosiy), strukturaviy-funksional, madaniy, regional va raqamli yondashuvlarning ahamiyati ham ortib bormoqda. Har bir yondashuv o‘ziga xos ilmiy tamoyillarga ega bo‘lib, ular O‘zbekiston tarixini chuqurroq, dalilga asoslangan va tahliliy tarzda o‘qitishga xizmat qiladi.

Metodologik yondashuvlarning qo‘llanishi tarix ta’limida ikki asosiy maqsadni ko‘zlaydi:

birinchidan, tarixiy faktlarni ilmiy asosda, xolis va tizimli o‘rganish orqali o‘quvchilarda dalilga tayangan tafakkurni shakllantirish; ikkinchidan, tarixni o‘rganish jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirib, o‘quvchini faol subyekt sifatida ta’lim jarayoniga jalb etish.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashtirish davrida tarixiy haqiqatni noto'g'ri talqin qilish, ma'lumotlarning siyosiyashtirilishi yoki soddalashtirilgan yondashuvlar bilan chegaralanib qolish xavfi mavjud. Shu bois tarix fanida metodologik yondashuvlar tizimini qayta ko'rib chiqish, uni zamonaviy ilmiy paradigmalarga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolaning maqsadi – O'zbekiston tarixini o'qitishda qo'llaniladigan metodologik yondashuvlarning turlari, ularning ilmiy-nazariy asoslari va amaliy tatbiqini tahlil qilishdan iborat.

Vazifalari:

- O'zbekiston tarixini o'rganishda metodologik yondashuvlarning ilmiy mohiyatini aniqlash;
- An'anaviy (tarixiylik, obyektivlik, manbashunoslik) va zamonaviy (raqamli, komparativ, sivilizatsion) yondashuvlarning o'zaro bog'liqligini ko'rsatish;
- Tarix ta'limi jarayonida metodologik yondashuvlarni interfaol va raqamli o'qitish texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Ilmiy yangiligi shundaki, maqolada O'zbekiston tarixini o'qitishda metodologik yondashuvlar tizimi integrativ tarzda tahlil qilinadi, ularning o'zaro bog'liqligi hamda raqamli ta'lim sharoitidagi tatbiq imkoniyatlari ilmiy asoslanadi.

Tarixiylik (xronologik) yondashuv. Tarixiylik yondashuvi O'zbekiston tarixini o'qitishda eng asosiy ilmiy-metodik tamoyillardan biridir. U tarixiy voqealarni ularning vaqt va makondagi izchilligi, sabab–oqibat bog'liqligi asosida tahlil qilishni talab etadi. Bu yondashuvda tarixiy jarayonlarning uzviyligi, davomiyligi va o'zgaruvchanligi asosiy e'tiborga olinadi. Masalan, O'zbekiston hududida davlatchilik shakllarining shakllanishi — Qadimgi Baqtriya va So'g'd davlatlaridan tortib, Temuriylar va keyinchalik mustaqil O'zbekiston Respublikasigacha bo'lgan bosqichma-bosqich jarayon sifatida o'rganiladi. Tarixiylik yondashuvi o'quvchilarga tarixiy vaqt hissini shakllantirish, voqealarni ketma-ket bog'lab tushunish va tarixiy tafakkurni rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, bu yondashuv tarixni faqat sanalar majmui emas, balki insoniyat taraqqiyotining mantiqiy zanjiri sifatida tushunishga yordam beradi [1].

Obyektivlik yondashuvi. Obyektivlik — tarix fanining eng muhim metodologik mezonidir. Bu yondashuv tarixiy voqealarni mafkuraviy ta'sirlardan holi, xolis tarzda o'rganishni taqozo etadi. Tarixni subyektiv talqinlardan tozalash, faktlarni ularning asosiy manbalariga tayanib o'rganish va bir-biriga zid fikrlarni tanqidiy tahlil qilish obyektiv yondashuvning markaziy tamoyilidir.

Masalan, sovet davrida tarixiy jarayonlar ko'pincha siyosiy mafkura prizmasidan baholangan bo'lsa, hozirgi mustaqillik sharoitida O'zbekiston tarixini milliy manfaat va xalqning tarixiy tajribasi asosida qayta tahlil qilish imkoniyati mavjud. Bu yondashuv yosh avlodni faktlarga asoslangan xolis tafakkurga o'rgatadi, ularni tarixiy haqiqatni mustaqil izlashga undaydi [2].

Manbashunoslik yondashuvi. Tarixni o'rganishda manbashunoslik yondashuvi juda muhimdir, chunki har bir tarixiy faktning ishonchliligi manbaga tayanadi. Bu yondashuv tarixni o'qitishda yozma, moddiy, og'zaki va elektron manbalarni o'rganish, ularni tahlil qilish, solishtirish va tanqidiy baholashni o'z ichiga oladi.

Masalan, o'quvchilar "Avesto", "Boburnoma", yoki Alisher Navoiy asarlari kabi yozma manbalarni o'rganish orqali nafaqat tarixiy faktlarni bilib oladilar, balki tarixiy tafakkurning o'zgaruvchanligini ham anglaydilar. Shuningdek, arxeologik topilmalar, etnografik kuzatuvlar va og'zaki an'analar O'zbekiston tarixini yanada jonliroq o'rganishga yordam beradi.

Sivilizatsion yondashuv O'zbekiston tarixini umuminsoniy sivilizatsiyalar tizimida o'rganishni nazarda tutadi. Bu yondashuvda xalqimizning jahon madaniyati va taraqqiyotiga qo'shgan hissasi asosiy o'rinda turadi. Masalan, Markaziy Osiyo ilm-fan markazlari – Xorazm, Buxoro, Samarqand sivilizatsiyalar o'chog'i sifatida e'tirof etiladi.

Sivilizatsion yondashuv yordamida o'quvchilar tarixiy jarayonlarni madaniy, diniy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimlar kesimida tahlil qilishni o'rganadilar. Bu esa ularni tarixiy jarayonlarni bir yoqlama emas, balki ko'p qatlamli tarzda anglashga o'rgatadi [3].

Tizimli yondashuv. Tizimli yondashuv tarixni o'rganishda barcha ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarni yagona tizim sifatida ko'rib chiqishni nazarda tutadi. Bu yondashuv tarixiy voqealarni izolyatsiya qilingan holda emas, balki o'zaro ta'sirda tahlil qilishni taqozo etadi. Masalan, Amir Temur davrini o'rganishda faqat siyosiy jarayon emas, balki iqtisodiy islohotlar, diplomatik aloqalar, madaniyat va san'at rivoji bilan bog'liq omillar ham o'zaro aloqador tarzda o'rganiladi. Shu tariqa, tizimli yondashuv tarixiy faktlarning ko'p omilli tahlilini ta'minlaydi [4].

Zamonaviy (raqamli va interfaol) yondashuvlar. Bugungi raqamli jamiyat sharoitida O'zbekiston tarixini o'qitishda raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar va innovatsion vositalardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Raqamli yondashuvlar yordamida o'quvchilar tarixiy xaritalar, virtual muzeylar, arxiv hujjatlari va vizual ma'lumotlar bilan bevosita ishlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Masalan, "Google Earth" platformasida qadimiy yodgorliklar joylashuvini tahlil qilish, yoki "Timeline JS" dasturi yordamida tarixiy voqealar ketma-ketligini interaktiv tarzda ko'rsatish dars jarayonini jonlantiradi. Bu yondashuv nafaqat bilim berish, balki dalilga asoslangan tahlil va tarixiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi [5].

Xulosa. Yuqoridagi metodologik yondashuvlar O'zbekiston tarixini o'qitishda yagona tizimda qo'llanganda, tarix ta'limi jarayonining samaradorligi ortadi. Ular o'quvchilarni faqat tarixiy faktlarni yodlash emas, balki ularni tahlil qilish, baholash va talqin etishga o'rgatadi. Shu tariqa, metodologik yondashuvlarning uyg'unlashuvi tarix fanining zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Collingwood, R. G. The Idea of History. – Oxford: Oxford University Press, 1946.
2. Tosh, John. The Pursuit of History. – London: Routledge, 2015.
3. Rahimov, J. Sivilizatsion yondashuvning O‘zbekiston tarixini o‘qitishdagi o‘rni. – Pedagogika va psixologiya, №3, 2019.
4. Toynbee, A. A Study of History. – Oxford University Press, 1954.
5. Qodirova, G. Interfaol metodlar orqali tarixni o‘qitish samaradorligini oshirish. – Ta’lim va innovatsiya, №2, 2021.